

Lublin, dnia 11 października 2018 r.

dr hab. Wojciech Szczepan Staszewski
Katedra Prawa Międzynarodowego i Amerykańskiego
Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji
Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II

RECENZJA

osiągnięć naukowych Pani dr Anny Kosińskiej, w tym monografii
pt. *Prawa kulturalne obywateli państw trzecich w prawie Unii Europejskiej,*
Wydawnictwo KUL, Lublin 2018, ss. 484
i aktywności naukowej Habilitantki
oraz Jej działalności dydaktycznej, popularyzatorskiej,
w zakresie współpracy naukowej i uzyskanych nagród

1. Uwagi wstępne

Zgodnie z art. 16 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (t.j. Dz.U. z 2017 r., poz. 1789 ze zm.; dalej: ustawa) „do postępowania habilitacyjnego może zostać dopuszczona osoba, która posiada stopień doktora oraz osiągnięcia naukowe lub artystyczne, uzyskane po otrzymaniu stopnia doktora, stanowiące znaczny wkład autora w rozwój określonej dyscypliny naukowej lub artystycznej oraz wykazuje się istotną aktywnością naukową lub artystyczną”. W art. 16 ust. 2 wspomnianej ustawy doprecyzowano, że „osiągnięcie, o którym mowa w ust. 1 może stanowić: 1) dzieło opublikowane w całości lub w zasadniczej części, albo cykl publikacji powiązanych tematycznie; 2) zrealizowane oryginalne osiągnięcie projektowe, konstrukcyjne, technologiczne lub artystyczne; 3) część pracy zbiorowej, jeżeli opracowanie wydzielonego zagadnienia jest indywidualnym wkładem osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego”. Ustawa, w art. 16 ust. 4 przewiduje, że „minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego określi, w drodze rozporządzenia, kryteria oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego, biorąc pod uwagę osiągnięcia naukowo-badawcze w dziedzinach nauki i sztuki lub obszarach wiedzy, współpracę międzynarodową, dorobek dydaktyczny i popularyzatorski oraz uzyskane nagrody”.

Wynika z tego, że ocenie podlegają następujące zakresy aktywności Habilitanta: 1) osiągnięcia naukowo-badawcze; 2) współpraca międzynarodowa; 3) działalność dydaktyczna i popularyzatorska; 4) uzyskane nagrody.

Spełnieniem upoważnienia wynikającego z art. 16 ust. 4 ustawy stało się wydanie rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego (Dz.U. Nr 196, poz. 1165). W odniesieniu do osiągnięć naukowo-badawczych rozróżnia ono kryteria ogólne (dotyczące wszystkich obszarów wiedzy – §4) i specyficzne (dla poszczególnych obszarów wiedzy – §3).

Habilitantka występuje o nadanie Jej stopnia naukowego doktora habilitowanego nauk prawnych, które uważane są za nauki społeczne, zgodnie z rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 8 sierpnia 2011 r. w sprawie obszarów wiedzy, dziedzin nauki i sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych (Dz.U. Nr 179, poz. 1065). Zgodnie z § 3 pkt 2 wrześniowego rozporządzenia, kryteria oceny w zakresie osiągnięć naukowo-badawczych habilitanta obejmują w obszarze nauk społecznych – autorstwo lub współautorstwo publikacji naukowych w czasopismach znajdujących się w bazie Journal Citation Reports (JCR) lub na liście European Reference Index for the Humanities (ERIH).

Natomiast kryteria w zakresie osiągnięć naukowo-badawczych habilitanta we wszystkich obszarach wiedzy, zgodnie z § 4 rozporządzenia z dnia 1 września 2011 r., obejmują: 1. autorstwo lub współautorstwo monografii, publikacji naukowych w czasopismach międzynarodowych lub krajowych innych niż znajdujące się w bazach i na liście, o których mowa w przedstawionym powyżej § 3, dla danego obszaru wiedzy; 2. autorstwo lub współautorstwo odpowiednio dla danego obszaru: opracowań zbiorowych, katalogów zbiorów, dokumentacji prac badawczych, ekspertyz, utworów i dzieł artystycznych; 3. sumaryczny impact factor publikacji naukowych według listy Journal Citation Reports (JCR), zgodnie z rokiem opublikowania; 4. liczbę cytowań publikacji według bazy Web of Science (WoS); 5. indeks Hirscha opublikowanych publikacji według bazy Web of Science (WoS); 6. kierowanie międzynarodowymi lub krajowymi projektami badawczymi lub udział w takich projektach; 7. międzynarodowe lub krajowe nagrody za działalność odpowiednio naukową albo artystyczną; 8. wygłoszenie referatów na międzynarodowych lub krajowych konferencjach tematycznych.

Rozporządzenie z dnia 1 września 2011 r. określiło też w § 5 kryteria oceny w zakresie dorobku dydaktycznego i popularyzatorskiego oraz współpracy międzynarodowej habilitanta. Kryteria te obejmują: 1. uczestnictwo w programach europejskich i innych programach międzynarodowych lub krajowych; 2. udział w międzynarodowych lub krajowych konferencjach naukowych lub udział w komitetach organizacyjnych tych konferencji; 3. otrzymane nagrody i wyróżnienia; 4. udział w konsorcjach i sieciach badawczych; 5. kierowanie projektami realizowanymi we współpracy z naukowcami z innych ośrodków polskich i zagranicznych, a w przypadku badań stosowanych we współpracy z przedsiębiorcami; 6. udział w komitetach redakcyjnych i radach naukowych czasopism; 7. członkostwo w międzynarodowych lub krajowych organizacjach i towarzystwach naukowych; 8. osiągnięcia dydaktyczne i w zakresie popularyzacji nauki lub sztuki; 9. opiekę naukową nad studentami i lekarzami w toku specjalizacji; 10. opiekę naukową nad doktorantami w charakterze opiekuna naukowego lub promotora pomocniczego, z podaniem tytułów rozpraw doktorskich; 11. staże w zagranicznych lub krajowych ośrodkach naukowych lub akademickich; 12. wykonanie ekspertyz lub innych opracowań na zamówienie organów władzy publicznej, samorządu terytorialnego, podmiotów realizujących zadania publiczne lub przedsiębiorców; 13. udział w zespołach eksperckich i konkursowych; 14. recenzowanie projektów międzynarodowych lub krajowych oraz publikacji w czasopismach międzynarodowych i krajowych.

Biorąc powyższe, niniejsza recenzja będzie składała się z trzech zasadniczych części: weryfikacji uzyskania stopnia doktora, oceny osiągnięć naukowych uzyskanych po otrzymaniu stopnia doktora i oceny aktywności naukowej oraz oceny działalności dydaktycznej, popularyzatorskiej, w zakresie współpracy naukowej i uzyskanych nagród. Należy przy tym zaznaczyć, że w świetle wymogów ustawy nie wydaje się konieczne i niezbędne opracowanie szczegółowej recenzji monografii, w tym podjęcie polemiki z poglądami Autorki czy dowodzenie zasadności przyjętych założeń bądź ich krytyka, lecz raczej sformułowanie oceny, czy przedstawiony dorobek Habilitantki spełnia określone – celowo zaprezentowane powyżej – kryteria.

2. Wymóg posiadania stopnia doktora

Dr Anna M. Kosińska ukończyła studia prawnicze na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL, uzyskując w dniu 20 maja 2008 r. dyplom potwierdzający uzyskanie tytułu magistra prawa. Wcześniej uzyskała także tytuł magistra historii sztuki (2006 r.).

Rada Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL uchwałą z dnia 16 października 2012 r. nadała Habilitantce stopień doktora nauk prawnych na podstawie przedstawionej i obronionej rozprawy doktorskiej pt. „Kulturalne prawa człowieka. Regulacje normatywne i ich realizacja”, napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Dariusza Dudka. Recenzentami w przewodzie doktorskim byli: dr hab. Mariusz Jabłoński i dr hab. Krzysztof Motyka. Spełniony zatem został pierwszy z ustawowych warunków, a mianowicie wymóg posiadania stopnia naukowego doktora.

Od 2012 r. Pani Dr Anna Kosińska pracuje w Katedrze Prawa Unii Europejskiej Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, najpierw na stanowisku asystenta, a od lutego 2015 r. na stanowisku adiunkta.

3. Ocena osiągnięć naukowych uzyskanych po otrzymaniu stopnia doktora i ocena aktywności naukowej

3.1. Ocena osiągnięcia naukowego określonego w art. 16 ust. 2 ustawy

Pani dr Anna M. Kosińska wskazała monografię pt. „Prawa kulturalne obywateli państw trzecich w prawie Unii Europejskiej”, Wydawnictwo KUL, Lublin 2018 (ss. 484) jako osiągnięcie naukowe. Recenzentami wydawniczymi książki byli: prof. dr hab. Barbara Mikołajczyk oraz prof. dr hab. Artur Kuś.

Na wstępie należy zauważyć, że zagadnienia, które wybrała Autorka są interesujące i aktualne. Można też stwierdzić, że ze względu na współczesne ruchy migracyjne i ich konsekwencje, kwestie te budzą duże zainteresowanie, ale też i spore emocje, często „zamazujące” realne problemy związane z tytułowym zjawiskiem. Prawa kulturalne, będące przedmiotem rozważań recenzowanej monografii nie są przedmiotem częstych analiz, jak ma to miejsce choćby w kontekście praw obywatelskich, czy politycznych, a często traktowane są marginalnie czy wręcz pomijane.

Monografia dotyczy problematyki, która zarówno w ujęciu teoretycznym, jak też z punktu widzenia praktyki stosowania prawa, jest doniosła i zasługuje na pogłębioną refleksję naukową. Warto też dodać, że zagadnienia podjęte przez Habilitantkę nie były przedmiotem tak kompleksowej analizy w literaturze naukowej z zakresu prawa. Dlatego bez wątplenia z zadowoleniem należy przyjąć, że Autorka podjęła się tego trudnego i skomplikowanego zadania, realizując zatem w przedłożonej monografii wymóg objęcia jej zakresem tzw. materii habilitacyjnej.

Odnosząc się do układu pracy - całość rozważań ujęto w siedmiu rozdziałach, poprzedzonych wstępem i zamkniętych zakończeniem, w którym przedstawiono wnioski końcowe. W dodatku, co zasługuje na podkreślenie każdy z rozdziałów został poprzedzony uwagami wstępnymi i zakończony konkluzjami, w których zawarto podsumowanie prowadzonych rozważań.

Rozdział pierwszy, mający charakter wprowadzający, został zatytułowany „Imigracja do Unii Europejskiej i jej konsekwencje kulturowe”. Zaprezentowany w nim został wpływ migracji na kulturę państw członkowskich, w tym dokonano historycznej analizy imigracji do Europy po II wojnie światowej i ich wpływu na prawo i politykę migracyjną Wspólnoty Europejskiej i później Unii Europejskiej. Przedstawiono także dane statystyczne dotyczące ilości cudzoziemców (rozumianych jako obywatele państw trzecich, tj. obywatele państw niebędących członkami UE) przebywających w państwach członkowskich UE. Pozwoliło to na przedstawienie interesujących wniosków dotyczących państw pochodzenia oraz wyboru przez poszczególne grupy cudzoziemców państw pobytu. W rozdziale tym zostało także wyjaśnione pojęcie kultury oraz jego współczesny zakres znaczeniowy. Ujęto też rozważania dotyczące kultury europejskiej, a także charakterystyka wielokulturowości i integracji w kontekście imigracji cudzoziemców do państw członkowskich UE.

W rozdziale drugim, którego tytuł brzmi: „Standardy ochrony praw podstawowych w Unii Europejskiej a europejskie prawo migracyjne”, dokonano analizy rozwoju, zwanego przez Autorkę, „europejskiego prawa migracyjnego”, a także scharakteryzowano ochronę praw podstawowych w Unii Europejskiej, w tym znaczenie Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności dla „unijnego systemu ochrony”.

Kolejny, trzeci rozdział nosi tytuł: „Prawa kulturalne w systemie ochrony praw podstawowych Unii Europejskiej – możliwości ich ochrony i realizacji”. Autorka zawarła

w nim wyjaśnienie pojęcia praw kulturalnych, zajęła się także problemem uniwersalizmu praw człowieka wobec różnorodności kulturowej oraz ochroną praw kulturalnych w prawie unijnym.

W rozdziale czwartym, zatytułowanym: „Gwarancje praw kulturalnych obywateli państw trzecich w prawie pierwotnym Unii Europejskiej”, dokonano analizy postanowień zawartych w Karcie Praw Podstawowych pod względem zdefiniowania i określenia gwarancji praw kulturalnych obywateli państw trzecich. Ponadto omówiono prawo do ochrony przed kulturą państwa pochodzenia.

Rozdział piąty, którego tytuł brzmi: „Prawa kulturalne obywateli państw trzecich w procesie migracyjnym – wjazd i powrót”, zajęto się analizą przyjętych w Unii Europejskiej rozwiązań prawnych dotyczących wjazdu na terytorium UE i realizacji powrotów cudzoziemców do państw pochodzenia pod względem istniejących gwarancji praw kulturalnych. Analizie została poddana zarówno procedura kontroli granicznej, jak również zagadnienia związane z realizacją przepisów prawa wizowego. Przedmiotem rozważań są też zagadnienia dotyczące prawnych rozwiązań w zakresie procedury łączenia rodzin i możliwości wprowadzania przez państwa członkowskie testów integracyjnych dla cudzoziemców, jak również kryteria wjazdu warunkowane kulturowo. W rozdziale tym dokonano także analizy przepisów tzw. prawa powrotowego, w zakresie w jakim umożliwiają realizację uprawnień o charakterze kulturalnym, zarówno na etapie realizacji powrotu do państwa pochodzenia cudzoziemca, jak również jego proceduralnej organizacji i pobytu w detencji. Autorka zajęła się także możliwościami realizacji „praw o charakterze kulturalnym” przez cudzoziemców, których pobyt na terytorium państw członkowskich UE ma charakter nieudokumentowany.

W rozdziale szóstym, opatrzonym tytułem: „Możliwości ochrony realizacji praw kulturalnych obywateli państw trzecich w ramach Wspólnego Europejskiego Systemu Azylowego”, dokonano analizy przepisów prawnych wynikających z dokumentów przyjętych w ramach Wspólnego Europejskiego Systemu Azylowego (WESA) w zakresie gwarancji praw kulturalnych przysługujących obywatelom państw trzecich ubiegającym się o ochronę międzynarodową, zarówno na etapie kwalifikacji do ochrony międzynarodowej, jak również na etapie procedury udzielania ochrony i recepcji obywateli państw trzecich w państwach członkowskich UE. Zajęto się także

zagadnieniami związanymi z możliwością wyboru miejsca pobytu przez cudzoziemca w odniesieniu do gwarancji praw kulturalnych.

Ostatni, siódmy rozdział został zatytułowany: „Prawa kulturalne obywateli państw trzecich – migrantów regularnych”. Zostały w nim zawarte rozważania nt. praw kulturalnych wynikających z przepisów prawa UE dla migrantów regularnych (tj. m.in. dla rezydentów długoterminowych, posiadaczy niebieskiej karty, pracownicy sezonowi, naukowcy, studenci). Dokonano także charakterystyki istotnych dokumentów politycznych i strategicznych UE z zakresu polityki integracyjnej obywateli państw trzecich.

Po lekturze pracy nasuwa się kilka uwag. Celem pracy – jak we wstępie twierdzi Autorka recenzowanej monografii – jest „pogłębiona analiza i ocena instrumentów prawnych dotyczących gwarancji praw kulturalnych obywateli państw trzecich w systemie prawa Unii Europejskiej”. Efektem badawczym pracy – co podkreśla Autorka – jest zaś „opracowanie i przedstawienie modelu praw kulturalnych obywateli państw trzecich, który jednocześnie zakłada określenie ich granic” (s. 22). Wprowadzanie dodatkowych terminów („cel” i „efekt”) budzi wątpliwości metodologiczne, zwłaszcza że Autorka nie wprowadza różnienia semantycznego między wprowadzonymi terminami, a w świetle metodologii badań naukowych mają one ściśle wyznaczone znaczenia. Natomiast ze sformułowanej przez Nią tezy głównej wynika, że „istnieje model praw kulturalnych obywateli państw trzecich w systemie prawa Unii Europejskiej” (s. 20), co nakazuje postawić podstawowe – z punktu widzenia zasadniczego celu prowadzonych analiz – pytanie: na czym ma polegać opracowanie przez Autorkę tego modelu? Czy model ten istnieje, a Autorka poddaje jego składowe analizie, czy też jego opracowanie stanowi wkład Autorki do nauki prawa międzynarodowego, tak istotny w postępowaniach habilitacyjnych? Nadmienić należy, co uznaję za zasadniczy mankament monografii, rzutujący na sformułowanie tez badawczych, a w konsekwencji także i na konstrukcję pracy, że Autorka terminem modelu – mając niejasność czy stanowi on przedmiot analiz czy konstrukcja modelu to docelowe zamierzenie Autorki – posługuje się bez żadnej głębszej refleksji. Tymczasem budowa takiego modelu, choć niełatwa, stanowi jedno z bardziej twórczych osiągnięć prac tego typu, stanowiąc efekt prowadzonych badań i twórczych przemyśleń. Dlatego też – odczuwając niedostatki w

tym zakresie – odsyłam Autorkę do definicji pojęcia modelu¹, jak i do jego założeń konstrukcyjnych. Bez wątplenia bowiem Autorka „modelu praw kulturalnych” nie skonstruowała, a w rozprawie posługuje się sobie wiadomym znaczeniem tego terminu. W pracy z zakresu nauk prawnych stanowi to dość istotny mankament metodologiczny, jako że termin ten ma utrwalone znaczenie.

W pracy zostały też postawione cztery tezy pomocnicze, z których wynika, że: 1. jedną z wartości tworzących fundamenty i tożsamość Unii jest kultura europejska; 2. integracyjne obowiązki kulturalne obywateli państw trzecich, których wprowadzenie umożliwiające obowiązujące normy prawne, pozwalają na realną ochronę i wzmocnienie tożsamości i kultury europejskiej; 3. prawa kulturalne obywateli państw trzecich mają co do zasady charakter derogowany; 4. istnieje prawo do ochrony przed kulturą kraju pochodzenia. Nie chcę polemizować z poglądami Autorki i nie na tym polega recenzja (zwłaszcza w przewodzie habilitacyjnym), przedstawię tylko pewne zastrzeżenia do konstrukcji tezy drugiej i czwartej. Słusznie Autorka zauważa pewne „integracyjne obowiązki kulturalne”, chociaż szkoda, że nie dostrzega istotnych obowiązków państw w zagwarantowaniu podstawowych praw kulturalnych, skorelowanych z tymi pierwszymi. Nie można bowiem na prawa patrzeć jednostronnie (wybiórczo) odrywając je niejako od przeciwstawionych im obowiązków. Stanowić to może przejaw pewnego braku obiektywizmu w ocenie określonych konstrukcji prawnych. Natomiast w przypadku tezy czwartej niewłaściwe używane jest sformułowanie „zbiórca” i mówienie o prawie do ochrony przed kulturą kraju pochodzenia. W tym aspekcie należy raczej zwrócić uwagę na pewne elementy tej kultury, nie zaś kulturę jako całość. Narzucanie czytelnikowi takiego sposobu myślenia jest zbyt daleko idące w swoich konsekwencjach.

W odniesieniu do założeń pracy oraz niektórych fragmentów zwartych w niej rozważań wątpliwości budzi także sformułowanie tytułu monografii – i to z kilku powodów. Po pierwsze we wstępie Autorka wprowadza pojęcie „prawa o charakterze kulturalnym” (s. 24) i podkreśla, że będzie analizowała nie tylko te „klasyczne prawa kulturalne” ale i te, które odnoszą się do sfery szeroko rozumianej realizacji potrzeb jednostki w obszarze kultury. Oznacza to, że zakres pracy jest szerszy aniżeli ten

¹ Nowa encyklopedia powszechna PWN, t. IV (red. D. Kalisiewicz), Warszawa 1996, s. 258-259, hasło: model. Na temat teorii i modeli zob. A. Grobler, *Metodologia nauk*, Kraków 2008, s. 175-178. O *models in science* zob. również Stanford Encyclopedia of Philosophy (ed. E.N. Zalta), wersja online, <https://plato.stanford.edu/>, hasło: *models in science*.

wskazany tytułem. Po drugie, zastanawiające jest, że w tytule mowa jest „w prawie Unii Europejskiej”, a we wstępie Autorka wyjaśnia pojęcie systemu prawa Unii Europejskiej. Szczególnie na gruncie prawa międzynarodowego uwidacznia się bowiem, że nie każde prawo – rozumiane jako zespół norm prawnych można rozpatrywać jako system prawa, jako że patrząc choćby na historyczne uwarunkowania prawa międzynarodowego nie tylko kwestionowano jego normatywność, ale także i przez lata systemowy charakter. Czy dla Autorki zatem prawo Unii Europejskiej to zespół norm prawnych czy też oceniając *de lege lata* system prawa? Czy ewolucja tego prawa przypomina ewolucję prawa międzynarodowego jako takiego? Po trzecie, co wprowadza czytelnika już na początku lektury monografii w pewne zdumienie, w pierwszym zdaniu „Wstępu” Habilitantka sama ogranicza zakres pracy i pisze, że „temat podejmowany w niniejszej pracy, tj. gwarancje praw kulturalnych obywateli państw trzecich i ich funkcjonowanie w systemie prawa Unii Europejskiej [...]” (19). W dalszej części pracy, w poszczególnych rozdziałach, bardzo często zwraca uwagę, że analizuje gwarancje „praw o charakterze kulturalnym”. Omawiając też zakres badawczy pracy stwierdza, że „celem naukowym niniejszej pracy jest pogłębiona analiza i ocena instrumentów prawnych dotyczących gwarancji praw kulturalnych obywateli państw trzecich w systemie prawa Unii Europejskiej” (s. 22). Dopiero później sama zauważa, że „zakres przedmiotowy niniejszej pracy obejmuje pojęcie praw kulturalnych i granic ich realizacji” (s. 23). W tych różnych, niepokrywających się treścią stwierdzeniach, można się zagubić.

W ramach ogólnej charakterystyki treści monografii można zauważyć, że jest ona zróżnicowana pod względem charakteru zawartych w niej rozważań. W niektórych fragmentach pracy Autorka prowadzi wywody o charakterze teoretycznym i podejmuje udane próby formułowania oryginalnych, dobrze uzasadnionych poglądów oraz trafnych wniosków i ocen. W monografii są jednak także fragmenty wyraźnie słabsze, w których prezentowane są treści podstawowe, zupełnie zbędne w opracowaniu, czy też zbyt obszerne, które dotyczą różnych dokumentów politycznych – mogłyby one stanowić tło dla rozważań, a nie główny ich wątek. Zdarzają się również pewne „niedociągnięcia”, jak np. „ILO ma obecnie status Trójstronnej Agencji Narodów Zjednoczonych” (s. 40).

Niezrozumiałe są rozważania Autorki o „zapaści kulturowej Europy” i wychodzą one poza zakres pracy, aż prosząc o polemikę. O ile można zgodzić się z Autorką, że istnieją problemy związane z rozwojem kultury masowej, „ponowoczesnością” itp., to

nie mają one bezpośredniego związku z zasadniczym tematem pracy. Niewłaściwe są też proporcje przyjęte przez Autorkę dotyczące wpływu migracji na zachodzące procesy – pisze przede wszystkim o negatywnych skutkach, często są tezy nie poparte konkretnymi przykładami. Ciekawe zaś są rozważania Autorki dotyczące ochrony „przed kulturą kraju pochodzenia”, ale jak już wspomniałem, nie można odnosić się kompleksowo do kultury, bo czy kultura danego państwa jest niebezpieczna, czy tylko jej elementy.

Dokonując oceny rozprawy pod względem metodologicznym trzeba uwzględnić jej wewnętrzną niejednorodność. Autorka posługuje się dość sprawnie metodą dogmatyczną i prawnoporównawczą. Przytaczając jednak przepisy w niektórych wypadkach opatrzyła je dość lakonicznym komentarzem lub w ogóle zrezygnowała ze sformułowania jakichkolwiek spostrzeżeń. W rozprawie też dość często przytaczane są treści wynikające z dokumentów politycznych, czy też „wybiórcze” poglądy na temat napływu imigrantów do państw członkowskich UE i skutków z tego płynących. Niezrozumiałe jest też, że Autorka np. „bada tezy” (na s. 35 pisze: „Na potrzeby badania tez postawionych w niniejszej pracy [...]”), czy potrafi też na kilku stronach dokonać „całościowej charakterystyki imigracji do Unii Europejskiej” (s. 34). Mimo pewnych uwag należy jednak uznać, że pod względem metodologicznym rozprawa odpowiada wymaganiom stawianym tego rodzaju publikacjom.

W odniesieniu do języka monografii dość trudno sformułować jednoznacznie aprobowaną ocenę. Z jednej strony bowiem Autorka wykazuje się biegłością pisarską, z drugiej stosuje pewne „uproszczenia” językowe albo też swobodnie stosuje pewne pojęcia i określenia, czy też korzysta z języka potocznego, co wpływa niekorzystnie na odbiór pracy. Np. nie jest zrozumiałe co Autorka rozumie przez „uniwersalne analizowanie” (s. 25). Ponadto posługuje się Ona nieprawidłowym terminem „zapis” zamiast określeniem – postanowienie lub przepis (s. 38), „wersja okrojona” – Autorka pisze „zapis taki [...] znalazł się w wersji okrojonej [...]” (s. 38); „przyjąć Konwencję [...] poszerzoną [...]” (s. 39). Nie jest także precyzyjnie używane pojęcie „europejskie prawo migracyjne” i uważam to za zbyt daleko idące uproszczenie (w odniesieniu do prawa UE), biorąc pod uwagę istotny wpływ dorobku m.in. Rady Europy na zagadnienia dotyczące przemieszczania się. Habilitantka wprowadza pewną siatkę pojęciową, jednak - sama wedle swoich założeń - nie jest konsekwentna.

Literatura przedmiotu wykorzystana przez Autorkę jest bardzo bogata, ale dotyczy przede wszystkim opracowań z zakresu Wspólnego Europejskiego Systemu Azylowego. Szkoda, że nie skorzystała z dzieł m.in. R. Plendera (R. Plender, „International Migration Law”, Dordrecht-Boston-London 1988; R. Plender (ed.), „Issues in International Migration Law”, Leiden-Boston 2015), co wpłynęłoby na lepsze poznanie istoty i specyfiki prawa migracyjnego. Można było wykorzystać również bardzo wartościowy tekst H. Nieć, „Prawa cudzoziemców prawami człowieka”, [w:] A. Kiedrzyń, M. Madej, H. Nieć, „Wybrane aspekty prawne obywatelstwa i problematyki imigracyjnej”, Kraków 1993, czy opracowanie V. Chetail, International Migration Law, Oxford 2015. Bogaty jest zestaw wykorzystanych źródeł. Niezrozumiały jednak zastosowany jest ich podział. Przyjmując kryteria podziału Autorki, do których ma ona autorskie prawo, nie jest czytelne, dlaczego Układ z Schengen i Konwencja Wykonawcza do Układu z Schengen (podane bez dat ich podpisania) znajdują się nie wśród dokumentów z zakresu prawa UE, też Porozumienie między Ministrem Spraw Wewnętrznych i Administracji Rzeczypospolitej Polskiej a Międzynarodową Organizacją do Spraw Migracji z 2005 r. znajdują się wśród aktów prawa polskiego a nie w dokumentach prawa międzynarodowego. W przypadku niektórych wykazanych dokumentów nie podano miejsca publikacji (np. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, Konwencja o ochronie praw wszystkich pracowników migrujących oraz członków ich rodzin) lub daty ich podpisania (np. przywołany wcześniej Układ z Schengen, czy Konwencja Wykonawcza do Układu z Schengen). To rzutuje na ogólne wrażenie staranności pracy. Niezrozumiały jest też zastosowany układ w ramach poszczególnych grup dokumentów (warto je jasno identyfikować i wskazywać charakter prawny), np. wskazane Porozumienie między Ministrem Spraw Wewnętrznych i Administracji Rzeczypospolitej Polskiej a Międzynarodową Organizacją do Spraw Migracji z 2005 r. zostało umieszczone po rozporządzeniach; Powszechna Deklaracja Praw Człowieka wśród umów międzynarodowych, mimo jej odmiennego od umów statusu.

Mimo przedstawionych wyżej uwag krytycznych dotyczących przedłożonej przez Habilitantkę monografii jej ogólna, końcowa ocena jest pozytywna. Autorka wykazała się wiedzą z zakresu prawa, a także umiejętnościami w zakresie formułowania samodzielnych ocen i wniosków końcowych. Recenzowaną rozprawę można uznać za osiągnięcie stanowiące wkład w rozwój prawa.

3.2. Ocena pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

Oceniając na wstępie pod względem ilościowym dorobek Pani dr Anny M. Kosińskiej można stwierdzić, że jest on stosunkowo duży i cechuje go różnorodność form. Opublikowała dwa teksty w czasopismach znajdujących się w bazie Journal Citation Reports (JRC) lub na liście European Reference Index for the Humanities (ERIH), a mianowicie: *The Problem of Criminalisation of the Illegal Entry of a Third-Country National in the Case of Breaching an Entry Ban—Commentary on the Judgment of the Court of Justice of 1 October 2015 in Case C 290/14, Skerdjan Celaj*, „European Journal of Migration and Law” Vol. 18, Issue 2/2016, s. 243 – 257, ISSN 1388-364X, E-ISSN 1571-8166 oraz *The Problem of Exclusion from Refugee Status on the Grounds of Being Guilty of Terrorist Acts in the CJEU Case-law. Commentary on the Lounani Case*, „European Journal of Migration and Law” Vol. 19, Issue 4/2017, s. 426-447, ISSN 1388-364X, E-ISSN 1571-8166.

Jest autorką lub współautorką piętnastu artykułów i dwóch glos w czasopismach:

1. *Prawo do równego traktowania obywateli państw trzecich posiadających jedno zezwolenie na pracę i pobyt w zakresie zabezpieczenia społecznego i świadczeń rodzinnych – glosa do wyroku Trybunału Sprawiedliwości z 21.06.2017 r., C-449/16, Kerly Del Rosario Martinez Silva przeciwko Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS) i Comune di Genova*, „Europejski Przegląd Sądowy” Nr 3/2018, s. 45-50, ISSN 1895-0396;

2. *Realizacja doktryny politycznej w architekturze EUR 42 w Rzymie*, „Studi polacco-italiani di Toruń / Toruńskie studia polsko – włoskie”, Tom 13 (2017), s.7-28, ISSN 2083-1986;

3. (współautor Tomasz Sieniow), *Applying Alternatives to Detention of Foreigners in Poland (2014-2015)*, „Історико-Правовий Часопис”, Nr 1 (9)/2017, Łuck, , s. 166-177, ISSN 2409-4544 (wkład Habilitantki 30%);

4. *How much further? Analiza wybranego orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach przeciwko Grecji dotyczących naruszeń praw migrantów*, „Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarnego”, Tom 8 (2017), s. 77-89, ISSN: 2082-1786;

5. *Il popolo di poeti i uomo integrale. Wizja społeczeństwa, człowieka i kultury w doktrynie faszyzmu*, „Studia Polityczne PAN” Nr 4/2016, s. 89-114, ISSN 1230-3135;

6. *The problem with criminalising of irregular migration and the effectiveness of the return policy in the light of the CJEU's ruling in Case C 38/14*, „Silesian Journal of Legal Studies” Vol. 8 (2016), s. 44-56, ISSN 2080-1912;

7. (współautor Kinga Hodór), *Polish Perceptions on the immigration influx: a critical analysis*, „University of Bologna Law Review”, Vol. 1 (no. 2)/2016, 242-270, ISSN 2531-6133 (wkład Habilitantki 30%);

8. *Definicja pojęcia zagrożenia dla porządku publicznego, jakie może stanowić obywatel państwa trzeciego i okoliczności wyznaczania terminu dobrowolnego powrotu cudzoziemca - glosa do wyroku Trybunału Sprawiedliwości z 11.06.2015 r. w sprawie C-554/13 Z.Zh. przeciwko Staatssecretaris voor Veiligheid en Justitie oraz Staatssecretaris voor Veiligheid en Justitie przeciwko I.O.*, „Europejski Przegląd Sądowy” Nr 2/2016, s. 40-45, ISSN 1895-0396;

9. *Prohibition of Collective Expulsion in the Light of the Judgement in the Case of Khlaifia and Others v. Italy. Commentary to the Ruling of the European Court of Human Rights of 1 September 2015*, „Review of Comparative Law” Vol. 22 Issue 3/2015, s. 123-140, ISSN 0860-8156;

10. *Pojęcie bezpiecznego państwa pochodzenia i ocena jego zastosowania wobec Ukrainy w świetle wydarzeń 2014 r.*, „Studia Prawnicze KUL” Nr 2/2015, s. 153-172, ISSN 1897-7146;

11. *Znaczenie wyroku w sprawie Tarakhel przeciwko Szwajcarii wobec problemu napływu osób poszukujących ochrony międzynarodowej do Republiki Włoskiej*, „Studi polacco-italiani di Toruń / Toruńskie studia polsko-włoskie” Tom 11 (2015), s. 69-85, ISSN 2083-1986;

12. *Ochrona prawna hymnu narodowego jako elementu dziedzictwa narodowego – jej charakterystyka i funkcje*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” Nr 5/2014, , str. 109-125, ISSN 2082-1212;

13. *Ochrona zdrowia i dostęp do świadczeń medycznych migrantów*, „Studia Prawnicze KUL” Nr 4/2014, s. 79-100, ISSN: 1897-7146;

14. *Inicjatywa obywatelska jako instrument wprowadzający rozszerzoną ochronę praw obywateli Unii Europejskiej*, „Edukacja Prawnicza” Nr 10/2014, s. 21-25, ISSN 1231-0336;

15. *The role of Fundamental Rights Agency in irregular migrants' rights protection*, „Review of Comparative Law” Vol. 18 (2013), s. 93-105, ISSN 0860-8156;

16. *Szczególny charakter praw kulturalnych i ich miejsce w Konstytucji RP - próba charakterystyki i kwalifikacji*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” Nr 3/2013, s.11-26, ISSN 2082-1212;

17. *Kultura na wyciągnięcie ręki – prawo człowieka kulturalnego?*, „Edukacja Prawnicza”, Nr 12/2012, s. 3-7, ISSN 1231-0336.

Z powyższego zestawienie wynika, że publikacje Habilitantki i z Jej udziałem ukazały się w następujących periodykach: „Edukacja Prawnicza”; „Europejski Przegląd Sądowy”; „Историко-Правовой Часопис”; „Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarnego”; „Przegląd Prawa Konstytucyjnego”; „Review of Comparative Law”; „Silesian Journal of Legal Studies”; „Studi polacco-italiani di Toruń/Toruńskie studia polsko – włoskie”; „Studia Polityczne” PAN; „Studia Prawnicze KUL”; „University of Bologna Law Review”.

Pani dr Anna M. Kosińska jest także autorką lub współautorką szesnastu prac (artykułów/rozdziałów) w opracowaniach zbiorowych/monografiach:

1. *Ewolucja koncepcji bezpiecznego kraju pochodzenia w dobie kryzysu migracyjnego*, [w:] *W obliczu kryzysu. Przyszłość polityki azylowej i migracyjnej Unii Europejskiej*, red. A. M. Kosińska, Wydawnictwo KUL, Lublin 2017, s.141-164, ISBN 978-83-8061-425-3;

2. *The Concept of a Safe European Country and its Impact on Third Country Nationals Fundamental Rights Protection*, [w:] *Return Migration: Theory and Practice*, red. T. Sieniow, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Lublin 2015, s. 165-190, ISBN 978-83-6144-95-3 (publikacja ta ukazała się także w języku polskim: *Koncepcja europejskiego państwa bezpiecznego i jej wpływ na ochronę praw podstawowych obywateli państw trzecich*, [w:] *Migracje powrotowe: nauka i praktyka*, red. T. Sieniow, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Lublin 2015, s. 165-190, ISBN 978-83-6144-94-6);

3. *Polityka Unii Europejskiej wobec migracji nieregularnej z Afryki a postanowienia Kongresu wiedeńskiego w sprawie zniesienia handlu niewolnikami*, [w:] *Idee, normy i instytucje Kongresu wiedeńskiego – 200 lat później – perspektywa prawnomiędzynarodowa*, red. J. Menkes, E. Cała - Wacinkiewicz, J. Nowakowska - Małusecka, W. Pęksa, W. Sz. Staszewski, Wydawnictwo C.H Beck Warszawa 2016, s. 517-528, ISBN 978-83-225-9002-4;

4. *Rola Niemiec w kształtowaniu humanitarnej polityki migracyjnej Unii Europejskiej*, [w:] *Prawno-historyczne uwarunkowania migracji Polaków po II wojnie światowej, w okresie solidarnościowym i po akcesji do Unii Europejskiej*, red. E. Krzysztofik, R.M. Pal, Wydawnictwo KUL Lublin 2016, s. 229-240, ISBN 978-83-8061-314-0;

5. (współautor Agnieszka Parol), *Zadania Agencji Unii Europejskiej w zakresie bezpieczeństwa transgranicznego*, [w:] *Bezpieczeństwo wschodniej granicy Unii Europejskiej w transgranicznym przepływie osób i towarów*, red. A. Kosińska, P. Witkowski, Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Zamościu, Zamość 2016, s. 87-113, ISBN 978-83-60790-49-6 (wkład Habilitantki 33,33%);

6. (współautor Anna Szachoń-Pszenny), *Bezpieczeństwo w polityce migracyjnej i azylowej Unii Europejskiej*, [w:] *Bezpieczeństwo wschodniej granicy Unii Europejskiej w transgranicznym przepływie osób i towarów*, red. A. M. Kosińska, P. Witkowski, Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Zamościu, Zamość 2016, s. 141-171, ISBN 978-83-60790-49-6 (wkład Habilitantki 50%);

7. *Horyzontalne stosowanie praw kulturalnych*, [w:] *Horyzontalne oddziaływanie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Studia i materiały Trybunału Konstytucyjnego Tom LVI*, red. A. Młynarska-Sobaczewska, P. Radziejewicz, Trybunał Konstytucyjny Wydawnictwa, Warszawa 2015, s. 175-185, ISBN 978-83-87515-83-6;

8. *Agencja Praw Podstawowych – działania i ich ocena w zakresie wzmocnienia gwarancji praw jednostki i funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego*, [w:] *Środki ochrony praw człowieka w państwach postsocjalistycznych. Zagadnienia wybrane*, red. A. Frankiewicz - Bodynek, A. Pawlak, AT Wydawnictwo Kraków 2015, s. 183-196, 978-83-63910-47-1;

9. *Działalność FRONTEX'u w kontekście problematyki ochrony praw migrantów nieregularnych w Unii Europejskiej*, [w:] *Agencja Frontex w strefie Schengen. 10 lat doświadczeń*, red. A. Kosińska, A. Kuś, A. Szachoń-Pszenny, Wydawnictwo KUL Lublin 2015, s. 115-143, 978-83-7702-997-8;

10. *Wolność myśli, sumienia i religii migrantów w prawie Unii Europejskiej i prawie krajowym – wybrane problemy*, [w:] *Aktualne problemy wolności myśli, sumienia i religii. Prace Naukowe Polskiego Towarzystwa Prawa Wyznaniowego*, red. P. Stanisław, A. M.

Abramowicz, M. Czelnny, M. Ordon, M. Zawiślak, Wydawnictwo KUL Lublin 2015, s. 135 – 148, ISBN 978-83-8061-133-7;

11. *Prawo do wysłuchania w procesie powrotowym w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej* [w:] *Acquis Return. Doświadczenia implementacji i rozwój polityki powrotowej Unii Europejskiej*, red. A.M. Kosińska, P. Wojtasik, Instytut na rzecz Państwa Prawa Lublin 2015, s. 69-86, ISBN 978-83-62551-92-7;

12. *Problem detencji nieudokumentowanych obywateli państw trzecich w kontekście ochrony praw podstawowych migrantów*, [w:] *Acquis Return. Doświadczenia implementacji i rozwój polityki powrotowej Unii Europejskiej*, red. A.M. Kosińska, P. Wojtasik, Instytut na rzecz Państwa Prawa Lublin 2015, s. 51-68, ISBN 978-83-62551-92-7;

13. *Wybrane aspekty ochrony praw migrantów nieregularnych w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej*, [w:] *Amerykański system ochrony praw człowieka. Aksjologia – instytucje – efektywność*, red. J. Jaskiernia, Wydawnictwo Adam Marszałek Toruń 2015, s. 617-630, ISBN 978-83-8019-139-6;

14. *Zmiany prawne w odniesieniu do migracji nieregularnej w wyniku akcesji Polski do Unii Europejskiej*, [w:] *Wpływ acquis communautaire i acquis Schengen na prawo polskie - doświadczenia i perspektywy. Tom II - 15 lat acquis Schengen w prawie UE*, red. A. Kuś, A. Szachon - Pszenny, Wydawnictwo Lublin 2014, s. 145-158, ISBN 978-83-7702-851-3;

15. *Postulat ochrony migrantów nieregularnych w kontekście migracji europejskich* [w:] *Uniwersalny i regionalny wymiar ochrony praw człowieka. Nowe wyzwania – nowe rozwiązania*, Tom 1, red J. Jaskiernia, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2014, s. 666-680, ISBN 978-83-7666-293-0;

16. (współautor Stanisław Dubaj), *Wsparcie cudzoziemców na terenie województwa lubelskiego w programach Instytutu na rzecz Państwa Prawa*, [w:] *Organizacje pozarządowe w województwie lubelskim - teoria i praktyka*, red. P. Olszewski, A. Stachula, Wyższa Szkoła Stosunków Międzynarodowych i Komunikacji Społecznej, Chełm 2013, s. 119-132, ISBN 978-83-61787-76-1 (wkład Habilitantki 50%).

Nie zaliczam do dorobku dr A. Kosińskiej po uzyskaniu stopnia naukowego doktora wykazanej w załączniku nr 4 monografii pt. *Kulturalne prawa człowieka. Regulacje normatywne i ich realizacja*, Wydawnictwo KUL Lublin 2014, ISBN 978-83-

7702-918-3. Jest ona zaktualizowaną i przeredagowaną – jak sama Habilitantka wspomina w autoreferacie – rozprawą doktorską.

Habilitantka jest redaktorką opracowania *W obliczu kryzysu. Przyszłość polityki azylowej i migracyjnej Unii Europejskiej*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2017, ss. 228, ISBN 978-83-8061-425-3. Ponadto jest współredaktorką następujących prac zbiorowych: 1) *Bezpieczeństwo wschodniej granicy Unii Europejskiej w transgranicznym przepływie osób i towarów*, red. A. Kosińska, P. Witkowski, Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji, Zamość 2016, ss. 308, ISBN 978-83-60790-49-6; 2) *Acquis Return. Doświadczenia implementacji i rozwój polityki powrotowej Unii Europejskiej*, red. A.M. Kosińska, P. Wojtasik, Instytut na rzecz Państwa Prawa Lublin 2015, ss.176, ISBN 978-83-62551-92-7; 3) *Agencja Frontex w strefie Schengen. 10 lat doświadczeń*, red. A. Kosińska, A. Kuś, A. Szachon – Pszeny, Lublin 2015, ss. 317, ISBN 978-83-7702-997-8. W dodatku jest współtwórcą serii wydawniczej „Prawo i polityki migracyjna” wydawanej wspólnie przez KUL i Instytut na rzecz Państwa Prawa (oraz redaktorem lub współredaktorem wybranych tomów, które zostały wykazane powyżej).

Dorobek Pani dr Anny Kosińskiej odpowiada standardom wymagań stawianym w postępowaniu habilitacyjnym. Składają się na niego prace opublikowane w renomowanych wydawnictwach i czasopismach naukowych, przede wszystkim w języku polskim, ale także w języku angielskim [w tym w czasopismach znajdujących się w bazie Journal Citation Reports (JRC) lub na liście European Reference Index for the Humanities (ERIH)]. Zwłaszcza to ostatnie należy docenić.

Habilitantka – po uzyskaniu stopnia naukowego doktora – prowadziła badania naukowe w dwóch zasadniczych obszarach badawczych, a mianowicie zajęła się europejskim prawem migracyjnym i jego rozwojem, a także ochroną praw kulturalnych.

W ramach wskazanego pierwszego obszaru badawczego zajmowała się trendami rozwoju europejskiego prawa migracyjnego, charakterystyką współczesnych ruchów migracyjnych z uwzględnieniem polskich rozwiązań prawnych, czy kwestiami ochrony praw migrantów (ze szczególnym uwzględnieniem praw podstawowych). Poruszała też zagadnienia związane z dobrowolnym powrotem oraz wpływem migracji na bezpieczeństwo międzynarodowe oraz bezpieczeństwo wewnętrzne państw.

Natomiast w pracach dotyczących praw kulturalnych i ich ochrony zajmowała się gwarancjami prawa do kultury, horyzontalnym stosowaniem praw kulturalnych, jak również ochroną prawną hymnu narodowego.

Popełniła także cząstkowe prace dotyczące instytucjonalnych gwarancji praw podstawowych, czy związków sztuki i kultury z prawem i polityką.

Analizując dorobek Pani dr Anny Kosińskiej, stwierdzam, że większość Jej publikacji dotyczy aktualnych i istotnych zagadnień natury prawnej. Wyrażam pozytywną ocenę publikacji przygotowany przez Habilitantkę. Dokonuje Ona w nich poprawnej analizy jurystycznej i wyciąga trafne wnioski końcowe. Część Jej dorobku ma charakter interdyscyplinarny i traktuje o bardzo złożonych zagadnieniach. Słusznie uwzględnia Habilitantka także perspektywę socjologiczną i polityczną. Dokonując oceny dorobku można pokusić się o stwierdzenie, że jest on spójny i logiczny oraz wnosi nowe treści do badanego obszaru, a także widać w nim rozwój naukowy Autorki. Jeszcze raz podkreślę, że szczególnie wysoko oceniam opublikowanie przez dr Annę Kosińską dwóch artykułów w „European Journal of Migration and Law”, w bardzo cenionym periodyku przez wszystkich tych, którzy zajmują się zagadnieniami migracji.

Należy także zauważyć, że sumaryczny impact factor według listy Journal Citation Reports (JCR), zgodnie z rokiem opublikowania, wyniósł 1,818 (Czasopismo „European Journal of Migration and Law” posiada za rok 2016 Impact Factor – 0,909, pięcioletni IF wynosi 0,903 [za rok 2017 jeszcze IF nie został oznaczony]). Liczba cytowań, która została ustalona na podstawie Google Scholar i Pol-Index wynosi: wszystkich cytowań 14, bez autocytowań 12. Natomiast Indeks Hirscha według bazy Web of Science wynosi 2.

W ramach oceny aktywności naukowej za najbardziej istotny, poza zaprezentowanym wyżej dorobkiem, należy uznać udział Habilitantki i kierownictwo w projektach badawczych oraz udział w konferencjach naukowych, przede wszystkim w charakterze referentki.

Pani dr Anna M. Kosińska była kierownikiem projektu badawczego w ramach konkursu SONATA („Zarządzanie bezpieczeństwem w polityce azylowej i powrotowej Unii Europejskiej w obliczu kryzysu migracyjnego” nr rejestracyjny 2016/23/D/HS5/00404, 2017-2019, finansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki) oraz koordynatorem projektu badawczego „Monitoring stosowania alternatyw do detencji cudzoziemców” (2015-2016, finansowany w ramach programu Obywatele dla Demokracji finansowanego ze środków Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego, organ przyznający fundusze: Fundacja Batorego, realizowany przez Instytut na rzecz Państwa Prawa). Ponadto w charakterze wykonawcy

uczestniczyła w dwóch projektach badawczych: 1. Projekt badawczo – rozwojowy realizowany na rzecz bezpieczeństwa i obronności państwa „Model regulacji jawności i jej ograniczeń w demokratycznym państwie prawnym” nr DOBR/0075/R/ID2/2013/03, 2014, współfinansowany ze środków Narodowego Centrum Badań i Rozwoju; 2. Międzynarodowy Projekt Badawczy realizowany na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II „Migracje powrotowe – nauka i praktyka”, 2013-2014, współfinansowany z Europejskiego Funduszu Powrotów Imigrantów i budżetu państwa, organ przyznający fundusze: Władza Wdrażająca Programy Europejskie.

Należy też zauważyć, że Pani dr Anna M. Kosińska jest laureatką Stypendium Ministra Nauki dla wybitnych Młodych Naukowców w 2016 r. (stypendium na okres 24 miesięcy) oraz otrzymała nagrodę II stopnia Rektora KUL za osiągnięcia w dziedzinie nauki (grudzień 2017 r.).

Habilitantka wygłosiła kilkanaście referatów na konferencjach naukowych, w których prezentowała wyniki swoich badań. Z przedstawionego wykazu wynika, że były to jedynie konferencje o charakterze krajowym. Postuluję, by w przyszłości – biorąc pod uwagę zakres badań prowadzony przez Habilitantkę – w większym zakresie brała udział w konferencjach międzynarodowych.

4. Ocena działalności dydaktycznej, popularyzatorskiej, w zakresie współpracy naukowej i uzyskanych nagród

Odnosząc się do kryteriów określonych w § 5 wspomnianego wcześniej rozporządzenia z dnia 1 września 2011 r. stwierdzam już na wstępie, że Habilitantka ma istotny udział w większości z wymienionych.

Uczestniczyła jako ekspert (2013 – 2014) w projekcie „Prawo do Kultury” Narodowego Centrum Kultury i Miasta Wrocław, który był realizowany jako przygotowanie Europejskiej Stolicy Kultury (w tym brała udział w spotkaniu ekspertów „Prawo do kultury w perspektywie europejskiej” [6-7 listopada 2013, Warszawa, Narodowe Centrum Kultury i Urząd Miasta Wrocław] - uczestnik panelu: „Prawo do kultury. Przewodnik”, a także okrągłego stołu z udziałem ekspertów oraz prowadziła panel „Przestrzeń dla kultury w ponowoczesnej Europie”). Była także wykonawcą w projekcie „Europejski Uniwersytet Wschodni”, współfinansowanego przez Unię Europejską w ramach programu Erasmus + (2014-2016). W jego ramach uczestniczyła w przygotowaniu programu studiów podyplomowych „Central and East European

Development”, w ramach projektu dla Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II (2016).

Na podkreślenie zasługuje aktywny udział w konferencjach naukowych.
Habilitantka:

1. 6 grudnia 2012 r. – przedstawiła prezentację „Doświadczenia KUL w zakresie studiów anglojęzycznych na przykładzie European Studies”, w ramach konferencji krajowej „Imigracja studentów zagranicznych do Unii Europejskiej”, MSW Warszawa;
2. 14 października 2013 r. – prowadziła seminarium: „Studenci zagraniczni w Lublinie”, które było realizowane w ramach projektu „Lubelska Regionalna Sieć Wsparcia Imigrantów II”, współfinansowanego przez Instytut na rzecz Państwa Prawa ze środków Europejskiego Funduszu na rzecz Integracji Obywateli Państw Trzecich i budżetu państwa, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Lublin;
3. 9 maja 2014 r. – prowadziła panel „Integracja Cudzoziemców na Lubelszczyźnie – wyniki badań i doświadczenia organizacji pozarządowych” podczas konferencji krajowej „Cudzoziemcy w Polsce i Europie: między integracją a wykluczeniem”, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Lublin;
4. 22 kwietnia 2015 r. – prowadziła I panel konferencji krajowej „10 lat Agencji FRONTEX w Strefie Schengen”, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Lublin;
5. 21 maja 2015 r. – prowadziła obrady podczas panelu na konferencji krajowej „Jak skutecznie chronić prawa migrantów”, zorganizowanej we współpracy z Instytutem na rzecz Państwa Prawa oraz Centrum Badań nad Europejskim Prawem i Polityką Migracyjną KUL, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Lublin;
6. 8 kwietnia 2016 r. - prowadziła panel „The Refugee status in the territory of the host country”, na konferencji krajowej „Prawne aspekty polityki migracyjnej Unii Europejskiej a bezpieczeństwo wewnętrzne państw członkowskich”, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Lublin.

Pani dr Anna M. Kosińska aktywnie uczestniczyła w organizacji kilku konferencji naukowych, a mianowicie:

1. „10 lat polskiej polityki migracyjnej w Unii Europejskiej”, konferencja krajowa, 9 maja 2014 r., Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Instytut na rzecz

Państwa Prawa, Lublin, konferencja realizowana w ramach koordynowanego przez Habilitantkę projektu „Wsparcie Dobrowolnych Powrotów na Lubelszczyźnie II”, współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Powrotów Imigrantów;

2. „Jak skutecznie chronić prawa migrantów”, 21 maja 2015 r., konferencja krajowa zorganizowana we współpracy z Instytutem na rzecz Państwa Prawa oraz Centrum Badań nad Europejskim Prawem i Polityką Migracyjną KUL, realizowana w ramach koordynowanego przez Habilitantkę projektu „Wsparcie Dobrowolnych Powrotów na Lubelszczyźnie II”, współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Powrotów Imigrantów, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Lublin, organizator konferencji;
3. „Acquis Return. Doświadczenia i perspektywy implementacji polityki powrotowej”, 7 czerwca 2015 r., konferencja krajowa zorganizowana we współpracy z Instytutem na rzecz Państwa Prawa oraz Centrum Badań nad Europejskim Prawem i Polityką Migracyjną KUL, podsumowująca projekt „Wsparcie Dobrowolnych Powrotów na Lubelszczyźnie II” współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Powrotów Imigrantów, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Lublin;
4. „Przyszłość polityki azylowej i migracyjnej Unii Europejskiej”, 11 marca 2016 r., konferencja krajowa zorganizowana we współpracy z Instytutem na rzecz Państwa Prawa oraz Centrum Badań nad Europejskim Prawem i Polityką Migracyjną KUL, w ramach koordynowanego przez Habilitantkę projektu „Monitoring stosowania alternatyw do detencji cudzoziemców”, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Lublin.

Ponadto była przewodniczącą Komitetu Organizacyjnego konferencji krajowej „10 lat Agencji FRONTEX w Strefie Schengen” (22 kwietnia 2015 r., Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Instytut na rzecz Państwa Prawa, Lublin, konferencja realizowana w ramach koordynowanego przez Habilitantkę projektu „Wsparcie Dobrowolnych Powrotów na Lubelszczyźnie II”, współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Powrotów Imigrantów.

Pani Dr Anna M. Kosińska była liderem merytorycznym projektu Otwarta Integracja w okresie II – X 2016 r. i uczestniczyła w koordynacji Summer School Migrants’ Rights Protection, organizowanej na WPPKiA KUL – w projekt zaangażowany

został visiting profesor z Uniwersytetu Michała Romera w Wilnie oraz Urząd Miasta Lublin w ramach zajęć prowadzonych w Summer School „Open Integration” 2016 – 2018, projekt współfinansowany ze środków Funduszu Azylu, Migracji i Integracji i budżetu państwa, podmiot realizujący: Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, podmiot przyznający fundusze: Centrum Obsługi Projektów Europejskich].

Ponadto była koordynatorem dwóch projektów: 1. „Wsparcie Dobrowolnych Powrotów na Lubelszczyźnie” (2010-2012) [projekt współfinansowany z Europejskiego Funduszu Powrotów Imigrantów i budżetu państwa; organ przyznający fundusze: Władza Wdrażająca Programy Europejskie; podmiot realizujący: Fundacja Instytut na rzecz Państwa Prawa; podmioty współpracujące: Urząd Wojewódzki, Urząd ds. Cudzoziemców, Straż Graniczna], 2. „Wsparcie Dobrowolnych Powrotów na Lubelszczyźnie II” (2013-2015) [projekt współfinansowany z Europejskiego Funduszu Powrotów Imigrantów i budżetu państwa; podmiot realizujący: Fundacja Instytut na rzecz Państwa Prawa; organ przyznający fundusze: Władza Wdrażająca Programy Europejskie; podmioty współpracujące: Urząd Wojewódzki, Urząd ds. Cudzoziemców, Straż Graniczna, naukowcy uczestniczący w konferencjach tematycznych].

Podkreślenia wymaga fakt, że Habilitantka jest założycielem oraz koordynatorem grupy badawczej MIGRA-TEAM (założonej w 2015 r.), funkcjonującej w ramach Programu Migracyjnego Instytutu na rzecz Państwa Prawa oraz dyrektorem działającego od 2015 r. na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL Centrum Badań nad Europejskim Prawem i Polityką Migracyjną.

Uczestniczyła w przygotowaniu materiałów do raportu MIPEX 2015 (Migrant Integration Policy Index) na temat dostępu do świadczeń medycznych migrantów [badania były prowadzone w 2014 r.; MIPEX „Integration policies: Who benefits? The development and use of indicators in integration debates”, <http://www.mipex.eu/who-produces-mipex>, <http://www.mipex.eu/poland>; charakter uczestnictwa: badacz (researcher); badania opublikowane zostały również w Raporcie IOM „Summary Report on the MIPEX Health Strand and Country Reports, 2016, International Organisation on Migration] oraz w przygotowaniu raportu krajowego na temat system azylowego w Polsce [Rapid Assesment of the Asylum and Migration Policy Area, EEA and Norway Grants, 2016, przygotowanie raportu krajowego na temat systemu azylowego w Polsce, charakter uczestnictwa: badacz krajowy]

W ramach działalności dydaktycznej i popularyzatorskiej jest współautorem

(współredaktorem) dwóch publikacji, a mianowicie: 1) A. Kosińska, P. Wojtasik (red.), *Voluntary return as a priority of EU return policy*, Instytutu na rzecz Państwa Prawa, Lublin 2012, ISBN 978-83-62551-36-1; 2) A. Kosińska, P. Wojtasik (red.), *Voluntary Return. EU Legal and Policy Framework*, Instytut na rzecz Państwa Prawa, Lublin 2014, ISBN 978-83-62551-60-6. Przygotowała także dwa sprawozdania z konferencji: *Wpływ *acquis communautaire* a *acquis Schengen* na prawo polskie - doświadczenia i perspektywy. 10 lat Polski w Unii Europejskiej i 15 lat *acquis Schengen* w prawie UE*, Konferencja naukowa (Lublin, 31 marca 2014 r.), „Studia Prawnicze KUL” Nr 2/2014, s. 181-186; *Conference report: „10 years of Polish Migration Policy in European Union”*, „Review of Comparative Law”, 2014, vol. 19, s. 139-143. Tej aktywności nie sposób nie docenić.

Pani Dr Anna Kosińska jest nauczycielem akademickim od 2012 r. Wówczas to została – jak już wspomniałem wcześniej – zatrudniona w Katedrze Prawa Unii Europejskiej i prowadziła oraz prowadzi zajęcia z różnych przedmiotów i w różnej formie, zarówno w języku polskim, jak i w języku angielskim [w języku polskim na kierunku europeistyka: System ochrony prawnej Unii Europejskiej, Instytucje i procesy decyzyjne w Unii Europejskiej, Współpraca państw strefy Schengen; w języku angielskim na kierunku European Studies (studia I i II stopnia) oraz European Union Law (studia II stopnia) z następujących przedmiotów: Civil society and the rule of law, Migration in Europe, EU Institutions, European Union Law, Culture in Europe, Fundamental Rights Protection (seminarium BA, MA), Introduction to European Union Law, Migration and Identity (seminarium BA), Fundamental Rights Protection in the EU, Common European Asylum System, Migration Policy in the EU, Introduction to Polish Legal System, Consumer Law, European Union Law (seminarium MA)].

W ramach opieki naukowej nad studentami: przygotowywała studentów European Studies do Moot Court in Asylum Law, organizowanego przez Uniwersytet w Trnawie (II – IV 2016) oraz sprawowała opiekę merytoryczną (w latach 2013-2016) nad studentami prowadzącymi EuropensBlog - anglojęzycznego bloga prowadzonego przez studentów Europeistyki (<http://europensblog.wordpress.com/>). Jest promotorem kilku prac magisterskich (4) oraz kilkunastu prac licencjackich (14) w języku angielskim, przygotowanych na kierunkach anglojęzycznych European Studies (KUL), a także recenzentką 9 prac magisterskich i 6 licencjackich, w tym 14 przygotowanych w języku angielskim na kierunku European Studies [BA i MA] (KUL).

Współpracowała również z Uniwersytetem Warszawskim, Uniwersytetem

Przyrodniczym w Lublinie oraz Wyższą Szkołą Komunikacji Społecznej i Stosunków Międzynarodowych w Chełmie.

Należy również wskazać na inne formy zaangażowania Habilitantki, w tym m.in. uczestnictwo w szkoleniu, organizowanym przez ELSA dla studentów nt. pozyskiwania środków z funduszy unijnych (28 października 2013 r., Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II); prowadziła warsztaty z zakresu uprawnień rodzicielskich w ramach Dnia Patronalnego Instytutu Nauk o Rodzinie KUL „Biznes dla rodziny” (19 marca 2014 r.); była wykładowcą studiów podyplomowych dla Straży Granicznej w ramach projektu „Migracje powrotowe – nauka i praktyka” (w roku akademickim 2013/2014); prowadziła zajęcia dla uczniów szkół średnich w ramach Lubelskiego Festiwalu Nauki „Why European Integration is so important. Unknown fact and data” (16 września 2013 r., Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II); prowadziła lekcje edukacyjne dla uczniów nt. integracji europejskiej w kilku szkołach (w Lublinie i w Milejowie); czy też współkoordynowała i prowadziła dla licealistów w latach akademickich 2014/2015 i 2015/2016 zajęcia w ramach Akademii Prawa Europejskiego (wspólna inicjatywa Instytutu Europeistyki i Uniwersytetu Otwartego).

Była członkiem komitetu konkursowego Ogólnopolskiego Konkursu Wiedzy o Integracji Europejskiej, organizowanego przez Katedrę Prawa Unii Europejskiej na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL (25 kwietnia 2014 r., 27 marca 2015 r., 4 maja 2016 r.).

Organizowała seminarium „Ochrona praw migrantów w prawie międzynarodowym i krajowym”, w ramach projektu „Wsparcie Dobrowolnych Powrotów na Lubelszczyźnie II”, realizowanego przez Instytut na rzecz Państwa Prawa, (28 października 2014 r., Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II) oraz współorganizowała European Public Speaking Competition – konkursu oratorskiego w języku angielskim dla studentów KUL (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, 9 maja 2016 r.). Wykładała w ramach LEXALIÓW 2015 („Czy Unia Europejska potrzebuje migrantów”, 24 marca 2015 r., Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II); szkoły letnia organizowanej przez Poznańskie Centrum Praw Człowieka INP PAN – Refugees and Migrants in International Human Rights Law (22-31 sierpnia 2016 r.). Wygłosiła referat pt. „Transfery dublińskie do Republiki Włoskiej w świetle orzeczeń ETPCZ” na Konferencji zamykająca projekt „Migracje powrotowe: nauka i praktyka” (24 czerwca 2015 r., Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II), a także prowadziła obrady i

zajęcia w zakresie „Najlepsze praktyki we współpracy instytucjonalnej (Straż Graniczna, sądy, organizacje pozarządowe)”, „Problem ochrony praw migrantów w procesie powrotowym (podstawy prawne, case law i działania praktyczne)” w ramach okrągłego stołu przedstawicieli administracji publicznej, Straży Granicznej oraz organizacji pozarządowych (24-25 czerwca 2015 r., Lublin), zorganizowanego w ramach projektu Wsparcie Dobrowolnych Powrotów na Lubelszczyźnie II.

Angażowała się też w działalność organizacyjną na Wydziale Prawa KUL. M.in. była członkiem Wydziałowej Komisji ds. Promocji, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL w latach akademickich 2012/2013, 2013/2014, 2014/2015, 2015/2016; prowadziła działania promocyjne Instytutu Europeistyki KUL w latach akademickich 2012/2013, 2013/2014, 2014/2015, 2015/2016; prezentowała podczas wizyty studyjnej kierunek European Studies (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, 16 maja 2015 r.). Ponadto przygotowała program Summer School MIGRANTS' RIGHTS PROTECTION - szkoły letniej, realizowanej na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL w ramach projektu „Open Integration” (I edycja - 4-10 lipca 2016 r.), a także prowadziła nadzór merytoryczny. Podkreślić należy, że aktywność ta wykracza poza wymogi formułowane w kontekście aktywności pożądanej w kontekście postępowań habilitacyjnych.

Działalność Habilitantki zyskała uznanie władz Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. W 2016 r. otrzymała nagrodę indywidualną IV stopnia Rektora Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II za oryginalne i twórcze osiągnięcia naukowe oraz wybitną działalność organizacyjno-społeczną i popularyzację nauki.

Pani dr Anna M. Kosińska odbyła kilka wizyt studyjnych, a mianowicie na Uniwersytecie Michała Romera w Wilnie (gdzie wygłosiła także wykład gościnny) [17 listopada 2017 r.]; w Europejskiej Sieci Migracyjnej w Warszawie [25 lipca 2017 r.]; w Agencji Frontex w Warszawie [25 lipca 2017 r.]; w Urzędzie ds. Cudzoziemców w Warszawie [7 lipca 2016 r.]. Przeprowadziła kwerendy naukowe w Komendzie Głównej Straży Granicznej [Warszawa, 29 czerwca 2016 r.]; w Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej [Wiedeń 8-10 sierpnia 2013 r.].

Habilitantka przygotowała dwie ekspertyzy (1. opinia na temat: „Dlaczego Unia Europejska potrzebuje wspólnej polityki kulturalnej”, w ramach projektu Przedstawicielstwa Komisji Europejskiej w Polsce „Opinie ekspertów”, kwiecień 2013 r.;

2. opinia ekspercka „Brakujące ogniwo polityki migracyjnej - dlaczego Unia Europejska potrzebuje ETIAS?”, Przedstawicielstwo Komisji Europejskiej w Polsce, luty 2017r.) oraz była członkiem trzech zespołów eksperckich (1. „Prawo do kultury” zespół ekspertów powołany przez Narodowe Centrum Kultury, 2013-2014, cel działań – przygotowanie stanowiska w sprawie możliwości włączenia prawa do kultury do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, działania obejmowały m.in. udział w krajowym panelu roboczym „Prawo do kultury”, Wrocław, 6 III 2013 r., organizator – Narodowe Centrum Kultury i Urząd Miasta Wrocław; udział w spotkaniu eksperckim w NCK Warszawa, 18 czerwca 2013 r. (przygotowanie stanowiska na temat możliwości przygotowania Protokołu Fakultatywnego do EKPCz – „Stanowisko dotyczące prawa do kultury”, 18 czerwca 2013 r.); udział w przygotowaniu Handbook’a The Right to Culture as a Human Right (2013); udział debacie w charakterze eksperta „Prawo do kultury - nowe obywatelstwo”, Lublinie, 6 czerwca 2014 r.; 2. Zespół Ekspertów w ramach międzynarodowego projektu badawczego „Migracje powrotowe – nauka i praktyka”, 2013-2014, celem działań było zbadanie rozwoju polityki powrotowej UE, udział w spotkaniu ekspertów projektu w dniach 20-21 maja 2013 r. w Tomaszowie Lubelskim oraz w dniach 28-29 września 2013 r. w Kazimierzu nad Wisłą; 3. Zespół Ekspertów KUL, 2016-2018, przygotowywanie opinii na tematy związane z zagadnieniami migracji [Jak skutecznie walczyć o przyszłość Strefy Schengen?, komentarz z dnia 11 lutego 2016 r.; Czy Turcja jest bezpiecznym krajem trzecim dla osób poszukujących ochrony międzynarodowej?, komentarz z dnia 18 marca 2016 r.; Czy Europejska Straż Graniczna i Przybrzeżna zdoła powstrzymać kryzys migracyjny?, komentarz z dnia 10 października 2016 r.]). Ponadto przygotowała dotychczas recenzje dwóch artykułów naukowych (w: 1. „Melita Theologica. Journal of the Faculty of Theology” numer zatytułowany „Mercy Towards Immigrants. Gospel Society in Dialogue. Proceedings of an Interfaculty Symposium, Malta – 6 June 2016”, Vol 67, nr 1/2017, ISBN 1012-9588; 2. „Pogranicze. Polish Borderland Studies”, ISSN 2353-3781 I 2018 r.).

Pani dr Anna M. Kosińska jest członkiem Polskiego Towarzystwa Studiów Europejskich, Polskiej Grupy Stowarzyszenia Prawa Międzynarodowego, Polskiego Stowarzyszenia Prawa Europejskiego oraz International Association for the Study of Forced Migration (IASFM).

Podsumowując stwierdzam, że dorobek dydaktyczny, popularyzatorski Pani dr Anny Kosińskiej jest bogaty, różnorodny i znaczący. Postuluję, by w przyszłości – biorąc

pod uwagę zaangażowanie Habilitantki w różne przedsięwzięcia i problematykę, którą się zajmuje – w większym zakresie zaangażowała się we współpracę międzynarodową.

5. Końcowa ocena

Po szczegółowym zapoznaniu się z monografią pt. *Prawa kulturalne obywateli państw trzecich w prawie Unii Europejskiej*, stanowiącą osiągnięcie naukowe w rozumieniu art. 16. ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach naukowych i tytule w zakresie sztuki, a także z pozostałym dorobkiem naukowo-badawczym, dorobkiem dydaktycznym i popularyzatorskim oraz w zakresie współpracy naukowej i uzyskanych nagród stwierdzam, że Pani dr Anna Magdalena Kosińska posiada osiągnięcia naukowe uzyskane po otrzymaniu stopnia doktora, stanowiące znaczny wkład Autorki w rozwój dyscypliny prawo oraz wykazuje się istotną aktywnością naukową. Spełnia zatem ustawowe warunki dopuszczenia do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.

Biorąc powyższe pod uwagę, wyrażam pozytywną opinię w sprawie nadania Pani dr Annie Magdalenie Kosińskiej stopnia doktora habilitowanego nauk prawnych w zakresie prawa.

